

Иван М. Бечић

Институт за српску културу Приштина, Лепосавић - Србија

e-mail: besic89@gmail.com

СТРАДАЊЕ ЕПАРХИЈЕ НИШКЕ У ПРВОМ СВЕТСКОМ РАТУ*

Анстракт: *Окупација Србије у Великом рату донела је њеном становништву велико страдање и огромну материјалну штету. Као стуб националне свести, на удару, посебно бугарских окупационих власти, нашли су се српски свештеници, као и српске цркве, манастири и добра у власништву Српске православне цркве. У раду је, првенствено на основу архивске грађе, приказан степен пострадалости Епархије нишке, као једне од епархија које су највише пострадале у рату.*

Кључне речи: *Велики рат, Епархија нишка, аустроугарска војска, немачка војска, бугарска војска, убиства свештеника, интернација, пљачка.*

Постојање два супротстављена блока великих сила, константне кризе, почетак завршне фазе Источног питања водили су свет у највећи сукоб у дотадашњој историји цивилизације. Подручје Балканског полуострва увек је било незаобилазно тле за конфликте, место на коме су сукоби начин живота, европски простор на коме су се прожимале и сукобљавале две светске религије и три конфесије. Избијање Великог рата за Краљевину Србију значио је ратовање трећу годину заредом, разарање, погром, епидемије, егзил владе и војске. Напад немачке, аустроугарске и бугарске војске на Србију, с почетка јесени 1915. године, завршио се њеном окупацијом, али и отварањем питања о судбини државе и њеног народа.

Планови Централних сила и Бугарске имали су низ додатних тачака, али и битних разлика. Немачка није била заинтересована за добијање окупационе зоне, па су главну улогу у креирању планова о будућности Србије имале Аустроугарска и Бугарска. Ради добијања што већег дела Србије и обезбеђивања окупираног простора, бугарски краљ Фердинанд Кобуршки захтевао је њену потпуну поделу. Да би придобио Немачку, Србију је описао као простор на коме су „руске смутње и интриге“ увек наилазиле на плодно тле, док је евентуални опстанак дела Србије представљао као опасност по Аустроугарску због великог броја аустроугарских Срба. Фердинандова настојања, немачки амбасадор у Цариграду Метерних схватио је као жељу „да Србија као држава нестане са географске карте“.¹

Колике су биле бугарске аспирације на рачун Србије постало је јасно већ почетком децембра 1915. године, када је бугарска влада показала да су јој територијални захтеви на рачун Србије постали много већи него што је садржао уговор потписан 6. септембра 1915. године, иако су у њему били прихваћени сви бугарски захтеви. Тада је бугарски премијер у писму немачкој Врховној команди истакао да Бугари „изузетно

* Рад је настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (Ев. бр. 178028).

¹ Avramovski 1985, 186.

много полажу на то да им преко уговором гарантованих граница припадне у целини железница Смедерево–Ниш“.²

На подручју јужне Србије, жестоке борбе на фронту Друге српске армије отпочеле су 6. новембра 1915. године. Надирући у правцу Лесковца и Гњилана, бугарске трупе угрозиле су позадину српских трупа на источном делу балканског фронта и продрле преко планине Влаине ка Лесковцу. Да би зауставио бугарско надирање, командант Друге армије, војвода Степа Степановић убрзао је повлачење од Ниша и Власотинца. Бугари су овладали овим местима, а после жестоких борби, 8. новембра заузели и Лесковац.³

У бугарском окупационом подручју формиране су Војно-инспекцијска област Морава, са центром у Нишу (пиротски, зајечарски, неготински, пожаревачки, ћупријски, нишки и врањски округ) и Војно-инспекцијска област Македонија са средиштем у Скопљу, која је обухватала области припојене Србији у Балканским ратовима.⁴ За разлику од аустроугарске окупационе зоне, власт у бугарским зонама имала је за циљ да изврши денационализацију становништва, па су одмах за бугарском окупационом војском стизали чиновници, наставници и свештеници који су наметали бугаризацију. У жељи да изврше поделу међу српским народом, окупационе власти најстроже су забраниле држање проповеди, молитава и службе за краља Петра I Карађорђевића, али не и за чланове куће Обреновић.⁵

Према инструкцијама генерала Нересова, начелника Војне инспекцијске области Морава, осим обезбеђивања реда и мира, неопходно је било „овладавање душом овога народа који је био силом и систематски отуђиван од Бугарске у току последњих 40 година“.⁶ У придобијању „душе народа“ нису бирали средства и у том контексту треба посматрати ликвидацију водећих српских националних структура (свештенство, наставнички кадар, државни чиновници). Најсуровији обрачун бугарских окупационих власти у Србији био је уперен против српске цркве и њеног свештенства. Бугарско свештенство се, супротно начелима хришћанске вере, светило српској цркви и стајало иза убијања великог броја српских свештених лица. У жељи да затру траг српства, Бугари су из српских цркава уклањали старе натписе, ликове српских владара и светаца и замењивали их бугарским. У обрачуну са свим што је на српство подсећало спаљивали су све књиге на српском језику, судске, административне и црквене архиве. Остављане су само матичне књиге рођених да би послужиле као основ за регрутацију.⁷

Са Српском православном црквом окупационе власти обрачунавале су се на три начина: убијањем њених свештеника, њиховом интернацијом и плачком црквене имовине. Масовни злочини над свештенством покренути су 25. новембра 1915. године, када су Бугари у Нишу и Лесковцу за неколико дана поубијали око 300 свештеника на простору од Врања до Зајечара.⁸ У Епархији нишкој убијена су 73 црквена лица. Међу њима је било: 6 прота (нишки – Добросав Марковић, алексиначки – Аврам Миловановић, лесковачки – Стеван Комненовић, власотиначки – Онуфрије Поповић, великошиљеговачки – Аврам Јовановић, нозрински – Ђорђе Чемерићи), архимандрит манастира

2 Митровић 1984, 335.

3 Туровић, Ивановић 2006, 8–9.

4 Радојевић, Димић 2014, 201.

5 Младеновић 2000, 180.

6 Бојковић, Пршић 2000, 208.

7 Пршић, Бојковић 1997, 19.

8 Лесковачки гласник 1930, 1.

Вете Јоаникије, један синђел, један јеромонах и 62 свештеника.⁹ Уколико би се упоредио број страдалих у односу на укупан број свештеника и монаха за које су прикупљени подаци, у Епархији нишкој он је износио преко 60%, чиме је она спадала у епархије са највећим бројем страдалих свештеника.¹⁰

Степен пострадалости српског свештенства био је изузетно висок, чиме је оно тиме у знатној мери учествовало у демографској катастрофи која је задесила Србију у Првом светском рату. Србија је 1914. године имала око 4.500.000 становника, од чега у границама до 1912. године 3 милиона (по попису из 1910. године 2.912.000), са годишњим прираштајем од 1,56%. Према званичним подацима презентованим на конференцији у Паризу, Србија у границама из 1914. године имала је 1.247.435 жртава, односно 28% укупне популације.¹¹

„Српски свештеници: они представљају суштински израз српске свести. Треба их уклонити из области и не дозволити им повратак. Уколико има још кога од свештеника у области, треба их одмах интернирати.“¹² Интернација становништва вршена је и са аустроугарске и из бугарске зоне. Према аустријском извору од 30. августа до 10. новембра 1916. године интернирано је 16.577 људи способних за војску, а размере аустроугарског удара на српски етнички корпус могу се сагледати са податком да је 1. фебруара 1917. године у заробљеничким логорима непријатељских држава било 154.630 заробљеника српске националности.¹³ У заробљеничким логорима у Бугарској почетком 1917. године било је 187 српских официра и 31.492 војника, што је било 20,5% свих заробљених Срба од стране непријатељских држава.¹⁴

Према извештају Српског Црвеног Крста у Женеви, крајем 1917. године у Бугарској је било интернирано 176 свештеника, а од посланства Холандије у Софији, добијен је извештај 6. јула 1918. године по коме је 195 свештеника било интернирано. Међу интернираним налазили су се и епископ нишки Доситеј и епископ шабачки Сергије.¹⁵ У име српске владе, премијер Никола Пашић је од 20. септембра 1916. до 17. јануара 1918. године упутио низ протестних нота владама савезничких и неутралних земаља, потписника Хашке конвенције, о бугарском кршењу међународног и ратног права. У протесту упућеном априла 1917. године указао је на примере економске експлоатације, пљачке јавне и приватне својине и културних добара, на убијање монаштва и високих достојанственика Српске православне цркве. Посебно је истакнут случај старог и болесног интернираног митрополита рашко-призренског Нићифора, који је умро у Софији 14. фебруара 1918. године.¹⁶

Окупаторе су интересовали сви видови економије и производње у Србији, почев од производње хране до инвестиционих објеката у државном и приватном сектору. Сва јавна добра и велики део приватног власништва проглашени су за ратни плен, а конфискације, реквизиције и контрибуције биле су прве мере у остваривању плана економске пљачке Србије. Пљачка под бугарским режимом била је стална пракса, како војних, тако и цивилних власти. Осим казни за разне „прекршаје“, у жељи да се што више опљачка биле су прописане својеврсне тарифе за убиства бугарских

9 АСАНУ, 14435/121, Списак убијених свештеника сређен по епархијама.

10 Радић, Исић 2014, 149.

11 Стојанчевић 1974, 61–62.

12 Бојковић, Пршић, 2000, 215.

13 Поповић 2000, 64.

14 *Исто*, 66.

15 Радић, Исић 2014, 108, 145.

16 Кољанин 2014, 45–46.

дужносника. За убијеног војника казна је износила 6.000 лева, подофицира и кмета 10.000 лева, официра или чиновника (у зависности од чина) 15.000 – 25.000 лева.¹⁷ Висина казни била је енормно висока, будући да су бугарске власти, попут аустроугарских, наметнуле паритет по коме су круна и лев вределе два динара.¹⁸

Посебно је била заступљена пљачка имовине Српске православне цркве, у чему се, осим окупационих, истицала и немачка војска која се од 1918. године налазила на Солунском фронту. Примера ради, Аустријанци су опљачкали ризнице манастира Дечана, Раванице и Манасије, а из Призрена је однет Законик цара Душана¹⁹, док су се бугарске и аустроугарске окупационе снаге просто утркивале у одношењу материјалних и историјско-културних добара са Косова и Метохије.²⁰

Министарство вера већ је 15. децембра 1918. године тражило да се саставе спискови црквених и манастирских ствари које су бугарске окупационе власти однеле.²¹ Састављена су два списка, у року од недељу дана. Другим списком допуњени су подаци за поједине цркве, док су њиме обухваћене и неке које се нису налазиле на првом списку.

Списак ствари које су однеле бугарске окупационе власти²²

Назив цркве или манастира	Протојерејство или намесништво	Округ/срез	Шта је однето	Од кога
Светог оца Николаја у Нишу	нишко	нишки	јеванђеље, антиминос (редак и старински)	од Бугара
Светог Пантелејмона у Нишу	нишко	нишки	велика каса, разне књиге и протоколи	од Бугара
Доњема-тејевачка	нишко	нишки	књиге из књижнице	од Бугара
Бреничка	нишко	нишки	књиге из књижнице	од Бугара
Габровачка	нишко	нишки	пар новог одјејања, сребрни крст, дарохранилница, две бачве од по 2.000 кг, две каце, три бурета од по 200 кг, десет кошница, бакрач, тепсија	од Бугара
Јелашничка	нишко	нишки	разне књиге и црквени протоколи	од Бугара
Гркињска	нишко	нишки	разне књиге и осам кошница	од Бугара
Горње-барбешка	нишко	нишки	разне књиге и четрдесет кошница, фуруна, прозори, клупе и столови црквене куће	од Бугара

17 АЈ, 334–643–13, Заповѣд по Моравската Военно Инспекционна Област од 5. јула 1917.

18 Бецић 2012, 357.

19 Радојевић, Димић 2014, 204.

20 Бецић 2015, 397–410.

21 АЈ, 69–65–108, Допис Епархије нишке Министарству вера од 22. априла / 2. маја 1919.

22 АЈ, 69–65–108, Списак одузетих ствари из цркава и манастира Епархије нишке од 5. маја 1919.

Миљко- вачка	нишко	нишки	разне књиге	од Бугара
Горње- студенска	нишко	нишки	сто комада чамових дасака	од Бугара
Малчанска	нишко	нишки	сто кошница, сав намештај црквеног дома, разне књиге и протоколе	од Бугара
Личјанска	нишко	нишки	разне књиге из књижнице, нов фелон за појас, фуруна, сто и пет столица, четири клупе, црквени печати, две службене књиге, Часловац, Псалтир	од Бугара
Доњеме- ђуровска	нишко	нишки	разне књиге, два црквена печата, две фуруне, бакрач, пет клупа, три велика астала, четири столице, двоја врата, шест прозора	од Бугара
Изворска	нишко	нишки	три каније	од Бугара
Црноље- вичка	нишко	нишки	одежда црквена, два вентила, орман, два прозора	од Бугара
Гули- јанска	нишко	нишки	кутјел са стварима за крштење, секира, разне кухињске ствари	од Бугара
Светог Арханђела	нишко	нишки/ сврљи шки	десет кошница, бакрач, сач	од Бугара
Манастир Светог Стефана у Липовцу	нишко	нишки/ алекси начки	једанаест свиња, јахаћи коњ са прибором, десет кошница, четири сребрне пафте, четири свештеничка стихара, два епитрахилја, два фелона, четири седефна крста, два мала сребрна крста, кутјел за свето причешће, свилени свети антиминоси, разне књиге, две краве са колима, четири душека са вином, шест јастука са вуном, четири јоргана са чаршавима, четири креветска чаршава, шест завеса за прозоре, разне кухињске ствари	од Бугара
Доње- трнавска	нишко	нишки/ алекси начки	Свети антиминоси, срачица, разни покривачи светог престола, свети путир са покривачима, дискос, звездица, сребрни крст, венчила, шест кандила, нов пар одјејања, сто, две акалоње, два полијелеја, џангал, четрдесет пешкира, дванаест прозора, два	од Немаца и њи- хових саве- зника

			чирака, кутјел, четири астала, десет столица, дванаест клупа, кофа, разне књиге	
Субо-тиначка	нишко	нишки/алексички	шездесет четири кошнице, разне књиге, требник	од Бугара
Свете Марије у Рутевцу	нишко	нишки/алексички	сто тридесет пешкира, шест чаршава, два стола, четири чивилука, орман, света плаштаница, јеванђеље велико, јеванђеље мало, требник, наруквице и појас, петохлебница, крст, кутјел, кревет, два гвоздена кревета, тридесет плеханих тањира, три лампе и разни домаћи алати, велико црквено звоно	од Немаца
Манастир Свети Роман	нишко	нишки/алексички	разне књиге, кобила, пет бачви	од Бугара
Свети Нестор	нишко	нишки/моравски	намештај црквене куће, разне књиге	од Бугара
Светог Николе у Вукањи	нишко	нишки/алексички	четири црквена чаршава и два ормана	од Бугара
Темичка	нишко	нишки/алексички	три столице, три црквене клупе и сто	од Бугара
Ражањска	нишко	нишки/алексички	три чаршава, сребрни путир, дискос, звездица, кашичица, чирак од туча, послужавник, антиминс, јеванђеље, мали крст, дарохранилница, велики дрвени крст, икона Исуса Христа, завеса на царским дверима, петохлебница, венчила, две плаштанице, две кадионице, три послужавника, иконостас, две пернице, два ормана, свилени барјак, полијелеј, пећ, седам кандила, све црквене књиге и протоколи, дванаест чаршава, тридесет шест пешкира, крст са чирацима и рипида	од Немаца
Светог Николе у	крушевачко	крушевачки/	два ормана, два кревета, четири астала, осам клупа, шест	од Немаца

Браљини		ражањ-ски	столица, чивилук, четири бурета, две каце, кухињски орман, бакрач, кутјел за крштење, разне књиге, фелон са целом одеждом, петохлебница	
Велико-шиљего-вачка	крушевачко	круше-вачки/расин-ски	разне црквене књиге и протоколи, једно кадифено одјејање, једно свилено одјејање, седам чаршава, десет пешкира, покривач за свети престо, свилена завеса за двери, пет свећњака, два сребрна крста, шест астала, десет клупа, пет столица, орман, велико сребрно кандило, три бронзане пећи, четрдесет пет кошница, велика прангија	од Немаца
Ђунишка	крушевачко	круше-вачки/расин-ски	пар одјејања, путир, петохлебница, позлаћени крст, крст, два венчила	од Немаца
Тодоричка	крушевачко	круше-вачки/ражањ-ски	тридесет чаршава, два гвоздена кревета, разне књиге из књижнице, кухињске ствари	од Немаца
Ћићевачка	крушевачко	круше-вачки/ражањ-ски	јеванђеље, покривач за престо, три пара одјејања, сребрни крст, четири свећњака, путир, две кадионице, пет сребрних кандила, све књиге за богослужење и све из књижнице, два црквена барјака, плехани суд, петнаест тигања, две певнице, два ормана, кутјел од бакра, четири стола, две столице, четири пећи, осам бакрача, шест клупа, сто и све иконе са иконостаса	од Немаца
Сталаћка	крушевачко	круше-вачки/ражањ-ски	пар свештеничког одјејања, петохлебница, разне књиге	од Немаца
Ратајска	крушевачко	круше-вачки/жупски	звоно од 200 кг, два чирака, фуруна, крст, полијелсј, антиминс, орман	од Немаца
Трнавска	крушевачко	круше-вачки/жупски	четири кандила од никла, осам венчила, бакрач	од Немаца

Трновачка	крушевачко	крушевачки/ жупски	веће и мање звоно	од Аустри јанаца
Добро- љубичка	крушевачко	крушевачки/ жупски	звоно, три крста, стихар, наруквице	од Немаца
Церовачка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	два пара одјејања, књиге	од Бугара
Срећкова- чка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	два црквена звона, две каце, осам буради, пећ, јеванђеље, две столице, два астала, антиминс	од Бугара
Белобрего- вачка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	три пара одјејања, сребрни путир, два сребрна крста, два свећњака, кадионица, разне књиге, два антиминса	од Бугара
Изворска	пиротско	пирот- ски/ни- шки	сребрни крст за престо, венчанице, књиге	од Бугара
Манастир Темска	пиротско	пирот- ски/ни- шки	казан, буре, две каце, путир, пар одјејања, два бакрача, разно посуђе, четири пећи, шпорет, разне књиге, дванаест тепсија, два кревета	од Бугара
Раовичка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	сребрни крст, пар одјејања, разне књиге	од Бугара
Расничка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	казан, разне књиге, столица, столови	од Бугара
Брлогска	пиротско	пирот- ски/ни- шки	црквено звоно, црквене књиге	од Бугара
Церовачка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	два пара црквеног одјејања, црквене књиге	од Бугара
Росомачка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	јеванђеље, сва одјејања, крстови, црквене књиге	од Бугара
Базовичка	пиротско	пирот- ски/ни- шки	дарохранилница, свилени чаршав за престо, златни крст, три таса, кадионица, сребрни суд, књиге, сребрни путир, кутјел, два фелона, стихар, пар одјејања, две пећи, шпорет, два астала, две клупе, пет столица, четири кандила од стакла, два бакрача од по десет литара, клепало	од Бугара

Рудињска	пиротско	пиротски/нишки	два кандила, пет икона, свећњак, разне књиге	од Бугара
Ржанска	пиротско	пиротски/нишки	15 кг бакарног посуђа, два кревета, астал, шест кошница, разне књиге, црквени барјаци, две пећи	од Бугара
Темачка	пиротско	пиротски/нишки	сто, две столице, бакрач, златан престони крст, антиминс, књиге	од Бугара
Изворска	пиротско	пиротски/нишки	златан престони крст, антиминс, књиге	од Бугара
Бело-паланачка	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	два бакрача, бронзана пећ, клупа, астал, орман	од Бугара
Клисурска	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	епитрахилъ	од Бугара
Манастир Дивљан	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	јеванђеље, четири велике иконе, пет икона малих, разне књиге, два бакрача, чезе са прибором	од Бугара
Манастир Вета	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	пољопривредни алати, подрумске ствари, разне књиге	од Бугара
Драги-њачка	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	свети антиминс	од Бугара
Студе-начка	пиротско	пиротски/белопа-лана-чки	једна прангија	од Бугара
Грочинска	пиротско	пиротски/лу-жничка	јеванђеље, свилени барјак, две велике иконе, два свећњака, кандило, двадесет малих крстова, пећ, астал, епитрахилъ	од Бугара

Љубе- рајска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	разне књиге и протоколи, пећ, кутјел са светим миром, два астала, три клупе, пет столица, два чивилука, разне слике	од Бугара
Велико- боњинска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	дарохранилница од сребра, кадионица, стихар, јеванђеље, бакрач, кондир, кутјел од бакра, три пећи, три астала, четири клупе, два ормана, три столице, шест икона, разне књиге	од Бугара
Стриже- вачка	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	пар одјејања, разне књиге	од Бугара
Зави- динска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	антиминс, бакрач, два астала, три столице	од Бугара
Љубе- рајска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	књиге и протоколи, два астала, разне слике	од Бугара
Драги- начка	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	антиминс, књиге и протоколи	од Бугара
Горчинска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	јеванђеље, велики барјак, иконе, кандило, антиминс, плаштаница, две фуруне, астал	од Бугара
Студенска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	прангије, бакрач, астал, десет столица	од Бугара
Велико- боњинска	пиротско	пирот- ски/лу- жничка	дарохранилница, кадионица, црни стихар, јеванђеље, бакрач, бакрени ибрик, кутјел, три фуруне, два ормана, три астала, три столице, шест икона, разне књиге	од Бугара
Велико- крчи- мирске	нишко	нишки	завеса на царским дверима, покривач за свети престо, пећ, два астала, четири столице, кадионица од сребра, разне књиге, пар свештеничког одјејања	од Бугара
Горњо- барбешка	нишко	нишки	појас, наруквица, књиге	од Бугара
Јелашни- чка	нишко	нишки	крст	од Бугара
Малајни- чка	нишко	нишки	пар одјејања, крст с портала, кадионица, кандило, триптих	од Бугара
Нишка саборна црква	нишко	нишки	сребрни крст, архиепископско одјејање, златна јабука са заставе	од Бугара

Доњеме- ђуровска	нишко	нишки	путир, звездица, кутјел, дрвени крст, пар одјејања, два чирака, петокњижје, два послужавника, шест венчила од сребра	од Бугара
Витко- вачка	нишко	нишки	разне књиге, кутјел са стварима	од Бугара
Пасјанска	пиротско	пирот- ски/ вла- соти- начки	часловац, јеванђеље, венчало	од Бугара
Белоти- начка	пиротско	пирот- ски/ вла- соти- начки	шпорет, разне књиге из књижнице, два бакрача, фуруна	од Бугара
Сињачка	пиротско	пирот- ски/ вла- соти- начки	јеванђеље, антиминс, фелон, црквене књиге	од Бугара
Града- ничка	врањско	врањ- ски/ вла- соти- начки	црквене одоре, завесе, иконостас, књиге	од Бугара
Власо- тиначка	врањско	врањ- ски/ вла- соти- начки	стихар, антиминс, чирак, разне књиге, епитрахиль	од Бугара
Приле- пачка	врањско	врањ- ски/ вла- соти- начки	столице, два ормара, крст, разне књиге, антиминс	од Бугара
Круше- вичка	врањско	врањ- ски/ вла- соти- начки	црквене књиге, одежде нове и старе, разне књиге	од Бугара
Преде- јанска	врањско	врањ- ски/ вла- соти- начки	свети престо, јеванђеље, престони крст, два путира, антиминс, три пуна ормара, два чаршава за црквени престо, све књиге и протоколи, две кадионице, два ормана, дванаест кандила, два ормана за књиге,	од Бугара

			два астала, десет столица, крстови, чираци, барјаци	
Црнатовачка	врањско	врањски/ вла- соти- начки	црквена одјејања, разне књиге	од Бугара
Игришка	врањско	врањски/ вла- соти- начки	два пара нове одежде, протоколи	од Бугара и Немаца
Лесковачка	врањско	врањски/ леско- вачки	разне књиге из књижнице, протоколи, антиминс, четири пара новог одјејања, три јеванђеља из Саборне цркве, крст, престо, два астала, пет столица, бакарни казан, два сребрна путира, два диска, свећњак	од Бугара
Кутлешка	врањско	врањски/ леско- вачки	два барјака, четири кадионице, крст од сребра, свећњак, разне књиге, два кревета, коњ са прибором, бачва, два бурета, иконе	од Бугара и Немаца
Печењевачка	врањско	врањски/ леско- вачки	четири путира од сребра, плаштаница, петокњиже, две копче од сребра, две кашичице од сребра, два сребрна пехара, три бачве, пар одјејања, сто педесет кошница, астал, орман, кутјел, два кревета, два кубета, кухињски прибор, венчила, разне књиге	од Бугара и Немаца
Доњестопанска	врањско	врањски/ леско- вачки	седамдесет кошница, осам пара одјејања, кревет, осам кандила, разне књиге, антиминс, распеће Христово, два сребрна крста, кутјел, седам пећи, два бакрача, осамнаест астала	од Бугара и Немаца
Турековачка	врањско	врањски/ леско- вачки	кадионица, петохлебница, два пара одјејања, дарохранилница од сребра, суд за певницу, три кандила од сребра, три антиминса, шест чирака, завесе на дверима, разне књиге, пар кандила, иконе, четири астала, бакрач, три пећи	од Бугара

Бунушка	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	три пећи, два бакрача, две тепсије, кочије	од Бугара
Чукље-ничка	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	пећ, две тепсије, буре, сто, бакрач	од Бугара
Ораовачка	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	суд, два епитрахилја, две наруквице, антиминс, звездица, књиге, два чирака, два стихара, дарохранилница, сребрна кашичица, икона, два астала, два кревета, завесе	од Немаца
Рударска	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	позлаћени путир, три ормана, златна кашичица, разне књиге, два кревета	од Бугара
Кумаревска	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	путир, сребрна дарохранилница, обредни судови од сребра, пар новог одјејања, велики чаршав за свети престо, сребрно кандило, ђаконски стихар	од Бугара
Цековичка	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	Фелон	од Бугара
Бабичка	врањско	врањ-ски/ леско-вачки	епитрахил, наруквице, појас, разне књиге	од Бугара
Блачка	топличко	топли-чки/ про-купа-чки	црквено звоно, шест кандила, прангија, кутјел, фелон, орман, три астала, две пећи, кадионица, путир, антиминс, два пара новог одјејања, сребрни крст, крст	од Бугара
Булатовачка	топличко	топли-чки/ про-купа-чки	чирак, тас, прангија, разне књиге	од Бугара
Дрешничка	топличко	топли-чки/ про-купа-чки	епитрахил, антиминс	од Бугара
Житно-поточка	топличко	топли-чки/	разне црквене књиге, три астала, два сребрна кандила, орман, пећ,	од Бугара

		про- купа- чки	петохлебница, два кандила	
Проку- пачка	топличко	топли- чки/ про- купа- чки	два сребрна крста, разне књиге, свети путир, дискос, сребрни суд за обред, два пара одјејања, антиминс, кадифни епитрефиљ, четири столице	од Бугара
Жито- рајска	топличко	топли- чки/ про- купа- чки	разне књиге и протоколи, дарохранилница од сребра, шест астала, пећ, пар одјејања, све утвари са проскомидије	од Бугара
Дубовска	топличко	топли- чки/ про- купа- чки	одјејање, књиге, орман, два чаршава са престола	од Бугара
Балино- вичка	топличко	топли- чки/ про- купа- чки	разне књиге, плаштаница, протоколи	од Бугара
Биљешка	топличко	топли- чки/ про- купа- чки	крст	од Бугара
Куршу- млијска	топличко	топли- чки/ коса- нички	три пара одјејања, крст, утвари са проскомидије, два нова антиминса, два јеванђеља	од Немаца
Жучка	топличко	топли- чки/ коса- нички	антиминс, црквене књиге и протоколи, сребрни крст, плаштаница, књиге	од Бугара
Гргурска	топличко	топли- чки/ коса- нички	плаштаница, књиге	од Бугара
Добро- долска	топличко	топли- чки/ коса- нички	два пара одјејања, кадионица, чаршави са светог престола, иконе, завеса са двери, књиге	од Бугара
Балајначка	топличко	топли- чки/до- брички	орман, крст, дарохранилница, антиминс	од Бугара

Најдевска	крушевачко	крушевачки/ расински	сва одјејања, путир, престони крст, дарохранилница, утвари са проскомидије, велико кандило, плаштаница, два звона са звонаре, кадионица, велики барјак	од Немаца и Аустрија-наца
Јабла-ничка	крушевачко	крушевачки/ расински	пар одјејања, плаштаница, кадионица, велико звоно, велики крст, велико кандило	од Немаца и Аустрија-наца
Велико-врбничка	крушевачко	крушевачки/ расински	дарохранилница, две певнице, орман, бакрач, звона са звонаре	од Немаца и Аустрија-наца
Крушевачка	крушевачко	крушевачки/ расински	два ормана, две пећи, три звона са звонаре	од Немаца и Аустрија-наца
Јасичка	крушевачко	крушевачки/ расински	антиминс, свети путир, суд за топлоту, дарохранилница, сребрни крст са престола, дрвени крст, два фелона, стихар, три дарка, индителија, три кандила, четири свећњака, три ормана, иконе, звоно са звонаре	од Немаца и Аустрија-наца
Кукљинска	крушевачко	крушевачки/ расински	велико звоно, сребрни крст	од Немаца и Аустрија-наца
Комо-ранска	крушевачко	крушевачки/ расински	звоно, сребрни крст	од Немаца и Аустрија-наца
Падешка	крушевачко	крушевачки/ расински	велико звоно, мало звоно, пар новог одјејања, антиминс, разне књиге	од Немаца и Аустрија-наца
Дворанска	крушевачко	крушевачки/ расински	велико звоно	од Немаца и Аустрија-наца

Крушевачка	крушевачко	крушевачки/ расински	три звона са звонаре	од Немаца и Аустријанаца
Каоничка	крушевачко	крушевачки/ расински	пар новог одјејања, путир са дарцима, петохлебница, два крста са престола, венчила	од Немаца и Аустријанаца
Ђунишка	крушевачко	крушевачки/ расински	пар новог одјејања, пар дарака, кандило	од Немаца и Аустријанаца
Сталаћка	крушевачко	крушевачки/ расински	јеванђеље, разне књиге, три кандила, два крста, два свећњака, плаштаница, два путира, два пара одежде, два ормана, кадионица	од Бугара
Сурдуличка	врањско	врањски/ масурички	антиминс, крст од сребра, пећ, разне књиге, кутјел, утвари са проскомидије	од Бугара
Мачкачичка	врањско	врањски/ масурички	антиминс, осам кревета, разне књиге и протоколи	од Бугара
Јелашничка	врањско	врањски/ масурички	антиминс, сребрни дискос, кадионица, два набедреника, епитрахил, стихар, шест кандила, бакрач, пећ, разне књиге, кутјел, велики орман	од Бугара
Топлодолска	врањско	врањски/ сурдулички	црквена одјејања, све утвари са проскомидије, пећ разне књиге	од Бугара

Накнадни списак ствари које су однеле бугарске окупационе власти²³

Назив цркве или манастира	Протојерејство или намесништво	Округ/срез	Шта је однето	Од кога
Станишиначка	крушевачко	крушевачки/	антиминс, епитрахил, звоно од 400 кг, позлаћени путир, дарци	од Аустрија-

23 АЈ, 69–65–108, Списак ствари и утвари цркава и манастира Епархије нишке у округу врањском и срезу ражањском округа крушевачког од 12. маја 1919.

		ражањ-ски	за проскомидију, два крста, разне богослужбене књиге	наца
Плочка	крушевачко	крушевачки/ражањ-ски	звано, пар новог одјејања, велики бакрач, три пећи, антиминос	од Аустријанаца
Александровачка	крушевачко	крушевачки/ражањ-ски	два велика масивна звона, сребрна дарохранилница, сребрна кутија за причешће, копље, мало, средње и велико звано са звонаре	од Аустријанаца
Манастир Наупаре	крушевачко	крушевачки/ражањ-Оски	два казана, седам бакрача, велика каса, велики сребрни крст, два звона, бронзани казан, три прангије, три пара одјејања, свилен чаршав за свети престо	од Аустријанаца
Свете тројице	врањско	врањ-ски	сребрни крст, јеванђеље, четири мермерне плоче –споменик, свештеничке одежде, чирак, казан, шест кревета, шест бронзаних фуруна, разне књиге	од Бугара
Собинска	врањско	врањ-ски	сребрни крст, орман за књиге, велики и мали бакрач	од Бугара
Стропска	врањско	врањ-ски/пчињ-ски	пар новог одјејања, путир са прибором, архијерејски сто, певница	од Бугара
Павловачка	врањско	врањ-ски/пчињ-ски	јеванђеље, сребрни крст, антиминос, покривач за свети престо	од Бугара
Доњенерадовачка	врањско	врањ-ски/пчињ-ски	два пара новог одјејања, путир са прибором, покривач са престола, десет икона, разне књиге	од Бугара
Давидовачка	врањско	врањ-ски/пчињ-ски	два антиминоса, четири сребрна крста, дарохранилница, путир, два дискоса, пет месинганих свећњака, три гвоздена чирака, цео прибор за проскомидије, два покривача са престола, кадионица, два фелона, стихар, наруквица, пар новог одјејања, царске двери, разне иконе, два дрвена крста, крст и ригиде, два барјака, два свећњака, пар венчила, два кандила, два ормана, кутјел, јеванђеље,	од Бугара

			богослужбене књиге, престони крст, свећњак, плаштаница	
Ратајска	врањско	врањски/ пчињски	крст са светог престола, мали крст, сребрна дарохранилница, епитрахил, две пећи	од Бугара
Милановачка	врањско	врањски/ пчињски	јеванђеље, десет икона, службовник, требник	од Бугара
Пибушка	врањско	врањски/ пчињски	сребрни крст са престола, три фелона, два стихара, крст, тринаест кандила, четири иконе	од Бугара
Ћуковачка	врањско	врањски/ пчињски	сребрни крст, четири кадионице	од Бугара
Корбовачка	врањско	врањски/ пчињски	сва црквена одјејања, разне књиге	од Бугара
Врањско-бањска	врањско	врањски/ пчињски	антиминс, епитрахил, две пећи, два кревета	од Бугара
Кривофејска	врањско	врањски/ пчињски	антиминс, плаштаница, два сребрна крста, два диска, две звездице, икона, две кадионице, орман, бакрач, путир од сребра, пет малих диска, три пара одјејања, шест малих чирака, Христово распеће	од Бугара
Турековачка	врањско	врањски/ лесковачки	кадионица, две плаштанице, петохлебница, три пара одјејања, појас, три сребрна кандила, дарохранилница, три антиминса, шест малих свећњака, сребрна посуда	од Бугара
Стопањска	врањско	врањски/ лесковачки	седам пари одјејања, две пећи, три кандила, бакрач	од Бугара
Ораовачка	врањско	врањски/ лесковачки	две сребрне посуде, оловна посуда, епитрахил, две наруквице, антиминс, сребрна звездица, два појаса, два свећњака, два барјака, два	од Бугара

			стихара, дарохранилница, иконе са иконостаса, сребрно кандило, кутјел за крштење, бакарни дискос	
Црковничка	врањско	врањски/лесковачки	казан за печење ракије, фелон	од Бугара
Брестовачка	врањско	врањски/лесковачки	два барјака, кадионица, сребрни крст, разне књиге, иконе, месингани свећњак	од Бугара
Светоилијска	врањско	врањски/лесковачки	јеванђеље, велика икона	од Бугара
Лесковачка	врањско	врањски/лесковачки	кутјел, разне књиге, два ормана, педесет столова, плаштаница, бакарни казан, сребрни путир, две сребрне посуде, антиминс, два сребрна послужавника, две сребрне кашичице, сребрна дарохранилница, пар одјејања, пар венчила, два бакрача, путир	од Бугара
Кумаревска	врањско	врањски/лесковачки	сребрни путир са прибором, пар одјејања, топлота, велики престони крст, дарохранилница, сребрна каона, два престопа свећњака	од Бугара
Власотиначка	врањско	врањски/власотиначки	епитрахил, чирак, стихар, антиминс, књиге	од Бугара
Конопничка	врањско	врањски/власотиначки	антиминс, дискос, сребрни крст, црквена одјејања, разне књиге	од Бугара
Крушевицка	врањско	врањски/власотиначки	црквене одежде, књиге и утвари	од Бугара
Предејанска	врањско	врањски/власотина-	свети престо, три свећњака, три пара одјејања, антиминс путир, звездица, каоне, тас, дарци са праскомидије, топлота, престони	од Бугара

		чки	крст, два чаршава за свети престо, црквени барјак, јеванђеље, све књиге, разни чираци, иконе, барјаци, крстови, велики полијелеј, две кадионице, десет кандила, четири ормана	
Црковичка	врањско	врањски/ лесковачки	јеванђеље, разне књиге	од Бугара

Према достављеним списковима, његовом преосвештенству епископу нишком господину Доситеју похарано је шест манастира и 155 цркава (седам храмова допунило је своје спискове). Из предатих података може се констатовати да је из светиња одношено све: предмети од племенитих метала (кашичице, путири, послужавници, копче), обредни предмети, звона, књиге, протоколи, прибор и алати, намештај, печати, помоћне животиње, одећа.

Од реликвија највише је однето крстова (3 златна, 1, позлаћени, 40 сребрних, 4 седефна и 69 дрвених или од неодређеног материјала); кандила (15 сребрних, 101 осталих); 44 свећњака. Однето је 55 антиминос, 28 јеванђеља, 95 пари одјејања, док је од однетих материјалних предмета највише било кошница (503), 73 пећи и 48 бакрача. Црквена звона у Епархији нишкој нашла су се на удару првенствено аустроугарске и немачке војске, тако да су у том погледу првенствено пострадали храмови у крушевачком крају.

Из свега наведеног јасно је да је Епархија нишка страховито пострадала у Великом рату, изгубивши преко 60% свог свештенства, да је велики број свештеника био интерниран, док је материјална штета достигала милионске суме.

Извори

Архив Југославије, Министарство вера Краљевине Југославије.
 Архив Југославије, Министарство иностраних послова Краљевине Југославије.
 Архив Српске академије наука и уметности, Спискови убијених свештеника.
 Бојковић, Слађана, Пршић, Милоје (2000): *Страдање српског народа у Србији 1914–1918, Документа*, Београд: Историјски музеј Србије.
 Лесковачки гласник, Лесковац, 22. новембар 1930.

Литература

Аврамовски, Živko (1985): *Ratni ciljevi Bugarske i centralne sile 1914–1918*. Београд: Institut za savremenu istoriju.
 Бецић, Иван М. (2012): *Министарство финансија Краљевине Југославије 1918–1941*. Београд: Институт за савремену историју.
 Бецић, Иван М. (2015), „Страдање манастира на Косову и Метохији у Великом рату“, у: *Црквене студије*, 12, 397–410.
 Koljanin, Milan (2014): „Zločini Bugarske u Srbiji 1915–1918, Prilog istraživanju bugarske okupacije u Prvom svetskom ratu“, у: *Istorija 20. veka*, 2, 39–52.

Митровић, Андреј (1984): *Србија у Првом светском рату*. Београд: Српска књижевна задруга.

Младеновић, Божица Б. (2000): *Град у аустроугарској окупационој зони у Србији од 1916. до 1918. године*. Београд: Чигоја.

Поповић, Никола Б. (2000): *Срби у Првом светском рату 1914–1918*. Београд–Нови Сад: Друштво историчара Јужнобачког и Сремског округа.

Пршић, Милоје, Бојковић, Слађана (1997): *Родолф Арчибалд Рајс о злочинима Аустроугара-Бугара-Немаца у Србији 1914–1918, Изабрани радови*. Београд: Историјски музеј Србије – Стручна књига.

Радић, Радмила, Исић, Момчило (2014): *Српска црква у Великом рату 1914–1918. године*. Београд – Гацко: Филип Вишњић – СКПД Просвјета.

Радојевић, Мира, Димић, Љубодраг (2014): *Србија у Великом рату 1914–1918, Кратка историја*. Београд: Српска књижевна задруга – Београдски форум за свет равноправних.

Стојанчевић, Владимир (1974): „Губици у становништву Србије и Београда под аустроугарском окупацијом за време светског рата 1914–1918. године“, у: *Годишњак града Београда*, XXI, 61–74.

Туровић, Добривоје Ж, Ивановић, Небојша М. (2006): *Лесковац и лесковачки крај 1915–1918*. Лесковац: Историјски архив Лесковац.

SUFFERINGS OF THE EPARCHY OF NIS DURING THE FIRST WORLD WAR

During the occupation in World War I the territory of the Kingdom of Serbia was divided between Austro-Hungary and Bulgaria. All aspects of the economy and production were targeted by the occupation authorities, for the very known reasons which was not hard to guess, a place of the often attacks were the churches and monasteries.

In order to turn the local Serbian population into Bulgarian, the Bulgarian occupation authorities assassinated the leading Serbian national structures (clergy, teachers, state officials). As the Serbian church and its clergy were the pillars of Serbian national consciousness, the Bulgarian occupation authorities were the cruelest when dealing with them. The Eparchy of Nis was one of the areas that suffered the most. They lost more than 60% of their clergy, among others six archpriests and one archimandrite. Numerous priests were interned, some of them even died in the exile, just like metropolitan of Raška and Prizren, Nićifor.

All occupation armies (German, Austro-Hungarian, Bulgarian) saw the war as a part of economy, making plunders everyday activity. The damage done during the war was enormous and was never completely reimbursed. This particularly goes for the objects which had not only material but cultural and historical values.